

Killing in the name of <insert god here>

Religion som narrativt virkemiddel i TV-seriene *Carnival Row* og *Legion*

Av Audun Toft

Universitetet i Sørøst-Norge

Denne artikkelen ser på hvordan religion fremstilles i to profilerte TV-serier fra 2019. Med utgangspunkt i nyhetsstudier og innrammingsteori, argumenterer jeg for at etablerte og velkjente forestillinger om religion som motivator for vold brukes aktivt i de analyserte TV-seriene. Artikkelens hovedpoeng er at disse forestillingene fungerer som en ressurs for effektiv historiefortelling. Ved å spille på forestillinger og sammenhenger som er kjente fra nyhetsbildet, fremstår de fortalte historiene som troverdige og kan formidles uten å bruke for mye tid på forklaringer siden publikum allerede kjenner dem. Artikkelen viser at selv om en slik bruk er et velegnet narrativt virkemiddel for seriens produsenter, så innebærer den også en sterk forenkling og generalisering av ulike fenomener knyttet til religion. På denne måten spiller nyhetsmediene og populærkulturelle uttrykk sammen i å reprodusere og opprettholde stereotypiske og forenklete forestillinger om religion.

Nøkkelord: Religion i populærkulturen, framing, radikaliserings, sekter, TV-serier

INNLEDNING

En desperat, arbeidsledig faun oppsøker et suppekjøkken. Her får han en skål suppe og en liten religiøs bok. Noen dager senere prøver han å drepe landets øverste leder i den skjulte Guds navn. Et annet sted, i en verden til forveksling lik vår egen, søker noen rotløse og forvirrede unge sammen i et kollektiv bygget rundt en forstyrret ung mann med mektige mentale krefter. Han forkynner fred, kjærlighet, rus og drømmers oppfyllelse, og sammen bygger de familien de har savnet. Når verden utenfor bryter inn i harmonien, er flere av de unge jentene i kollektivet klare for å drepe uten tanke på sitt eget liv på oppfordring fra lederen.

Disse fortellingene møter vi i to profilerte TV-serier fra 2019, nærmere bestemt Amazon-serien *Carnival Row* og serien *Legion* fra Fox. Personene som skildres over er ikke sentrale for handlingen i disse seriene, de er bifigurer som vies liten oppmerksomhet. Likevel bidrar de på ulike måter i den store fortellingen. I begge tilfellene presenteres vi for situasjoner der disse figurene gjennom ulik former for religiøs påvirkning ender opp med å være villige til å drepe og å bli drept.

I denne artikkelen vil jeg se nærmere på hvilken rolle religion spiller i historiene som fortelles i disse seriene. Religion og religiøse elementer utgjør ofte en viktig del av universene vi presenteres for i TV-serier, enten de er satt i fiktive verdener eller i den virkelige verden. De siste årene har en rekke store medieselskaper satset tungt på strømmetjenester for å distribuere serier, og det nye strømmemarkedet ser også ut til å ha ført til at selskapene investerer mye i serieproduksjon. Tar vi en titt på utvalget av TV-serier som har blitt sluppet de siste årene, så er religion til de grader til stede. *American Gods*, *Good Omens*, *Lucifer*, *His Dark Materials*, *Perry Mason* og *The Expanse* er bare noen få eksempler på storsatsinger der religion, religiøse elementer og religiøse aktører utgjør helt sentrale deler av handlingen. Men vi finner ikke bare religiøse elementer i sentrum for handlingen. Tvert imot ser vi også at representasjoner av religion ofte inngår som en del av bakgrunnen for det som skjer, uten at dette gis mye oppmerksomhet. På samme måte som vi finner religiøse uttrykk i de fleste deler av den virkelige verden, er religion en naturlig del av omgivelsene i fiksjonen. Brukt på denne

måten fyller religion og religiøse elementer ulike narrative funksjoner i fortellingene som formidles. Det er denne typen religionsfremstillinger jeg skal se nærmere på.

Fokus for artikkelen er hvordan religion som et etablert og allment kjent fenomen kan brukes som et effektivt, narrativt virkemiddel i fiksjon. Mer spesifikt vil jeg analysere hvordan de utvalgte TV-seriene bruker kulturelt etablerte koblinger mellom religion og vold til å gjøre motivasjonen bak enkelte karakterers voldshandlinger troverdig uten at serieskaperne behøver å bruke for mye tid på forklaring. Spørsmålene jeg stiller er a) *hvilken narrativ funksjon fyller religion i de utvalgte TV-seriene*, b) *hvilket forhold finnes mellom serienes fremstilling av religion og fremstillinger vi kjenner fra fremstillinger av religion i nyhetsmedier*, og c) *hva sier denne bruken av religiøse elementer oss om etablerte og utbredte kulturelle forestillinger om religion?* Målet er ikke å besvare disse spørsmålene uttømmende, men å peke på noen sentrale aspekter ved hvordan kulturelle forestillinger, nyhetsfremstillinger og populærkultur spiller sammen på måter som etablerer, reproducerer og opprettholder enkelte faste forestillinger om religion. Seriene som er valgt er som nevnt *Carnival Row* som er produsert og distribuert av Amazons Prime Video¹ og *Legion* som er distribuert av Fox². Utvalget er ikke tilfeldig, men gjort strategisk³ basert på likheter i måten religion fremstilles på. Generalisering fra dette materiale til overordnede trender for hvordan religion fremstilles i TV-serier er ikke mulig, og heller ikke en ambisjon. Artikkelens teoretiske bidrag er knyttet til hvordan den spesifikke bruken vi ser i utvalget er mulig gjennom et større kulturelt repertoar av forestillinger om religion, og artikkelen diskuterer dette i lys av eksisterende empirisk forskning.

¹ Serien er et samarbeid mellom ulike produksjonsfirmaer (Amazon Studios, Siesta Productions og Legendary Television) og er skapt av René Echevarria and Travis Beacham.

² Serien er laget av Noah Hawley og er produsert som et samarbeid mellom FX Productions og Marvel Television.

³ De eneste klart formulerte utvalgsriteriene var at serien / sesongen skulle være fra 2019 og at religion ikke skulle spille en fremtredende rolle i seriens handling.

Jeg vil kort si noe om hvordan jeg avgrenser begrepet *religion* i denne artikkelen. I likhet med mange andre innenfor forskningsfeltet medier, kultur og religion, så opererer jeg med en forståelse av religion som et flytende kulturfelt der mediering og kommunikasjon står sentralt⁴ (Gilhus og Mikaelsson 2001:27–30, jf. Meyer 2011, 2013; Stolorow 2005). Dette betyr at religionsbegrepet er bredt, at elementer som gjenfinnes på tvers av ulike kulturelle kontekster, som for eksempel i populærkulturelle fremstillinger, inkluderes⁵ og at det ofte er vanskelig å trekke helt klare grenser mellom religiøse fenomener og andre kulturelle uttrykk (Jf. Sutcliffe og Gilhus 2014 [2013]:12–14). Med utgangspunkt i fenomenet jeg ønsker å undersøke, nemlig hvordan veletablerte forestillinger om religion som sirkuleres og reproduseres blant annet gjennom nyhetsmediene inngår som del av utvalgte TV-seriers historiefortelling, så begrenser jeg analyseobjektet til uttrykk som kan sies å ligge nært velkjente institusjonaliserte, religiøse elementer slik som for eksempel referanser til hellige tekster, guddommer, ritualer, bønn, organisasjon o.l. Dette er et strategisk valg, og det er viktig å presisere at det hadde vært mulig å operasjonalisere religion annerledes. Det er for eksempel fullt mulig å analysere de aktuelle TV-serienes bruk av overnaturlige elementer slik som magi, mentale krefter, fabelvesener etc. som uttrykk

⁴ En slik forståelse åpner både for at kommunikasjon *om* religion inkluderes i forskningsfeltet siden denne kommunikasjonen er en sentral del av hvordan religiøse forestillinger og praksiser skapes, opprettholdes og forhandles kulturelt og for at elementer som ikke tradisjonelt har blitt ansett som religiøse (for eksempel ved at de har blitt definert på utsiden av etablerte religiøse tradisjoner, sånn som ulike former for folketro) også inkluderes i religionsfeltet.

⁵ Jeg finner Laura Feldts sammenfatning og konkretisering av det hun kaller ‘the field of religion’ nyttig (2016, 3). Med utgangspunkt i Gilhus og Mikaelsson (2001, 2005) og delvis også Sutcliffe og Gilhus (2014 [2013]) ser hun religionsfeltet som «a field of concentric circles with porous borders» (s. 3) der institusjonalisert religion danner sentrum, mens andre, mindre institusjonaliserte og hverdagslige former for religiøsitet også inkluderes. I ytterste del av dette feltet finner vi de mange måtene folk engasjerer seg i og ‘konsumerer’ ulike medieringer av religion gjennom populærkulturelle uttrykk som filmer, TV-serier, bøker etc. Forstått på denne måten vil dermed også disse uttrykkene være en viktig del av det vitenskapelige studiet av religion og religiøsitet.

for religion.⁶ Dette faller likevel utenfor denne konkrete artikkelens rammer.

TEORETISKE PERSPEKTIVER

Religion i medier⁷ og populærkultur

En rekke studier viser at religiøse forestillinger, figurer, symboler, narrativer og lignende er tydelig til stede på tvers av populærkulturelle uttrykk (Endsjø og Lied 2011; Forbes og Mahan 2017; Lynch 2007). Film og serier er ikke noe unntak (se for eksempel Feldt 2016, 2020; Sjö 2012, 2016; Skjoldli 2019, 2020 eller Undheim 2019 for noen nyere nordiske bidrag på dette feltet). Det er mange grunner til å inkludere slike elementer i TV-serier. Religion⁸ har en rekke kvaliteter som er særlig egnet for dette formatet. Som flere har påpekt, så er det fruktbart å tenke seg at ulike medier følger sine egne standarder for hva som velges ut og hvordan det presenteres (Cook 1998; Tuchman 1978). Uavhengig av om man fremstiller dette som en egen medielogikk (Altheide og

⁶ Forholdet mellom fiksjon som inkluderer overnaturlige elementer på den ene siden og religion på den andre er komplekst og har blitt fruktbart diskutert i flere nyere artikler. Jeg vil særlig trekke frem et temanummer om religion og fiksjon i tidsskriftet *Religion* fra 2016 (Volume 46, Issue 4) som interessant i denne sammenhengen. I dette temanummeret, som Markus Altena Davidsen er gjesteredaktør for, diskuteres dette forholdet inngående.

Medieforskeren Stig Hjarvard er kanskje en av dem som går lengst i å inkludere ulike elementer i religionsbegrepet når han argumenterer for at ethvert fenomen som i ulike sammenhenger kan gis en overnaturlig forklaring har et potensiale i seg til å bli anvendt religiøst gjennom det han kaller *banal religion* (2008a, 2008b:170–173). Se likevel Kraft (2017) for en kritikk av dette begrepet. Kraft peker på at mange av de fenomenene Hjarvard ser som løsevevne og fragmenterte elementer inngår i allerede etablerte sammenhenger.

⁷ I denne artikkelen opererer jeg i hovedsak med en institusjonell forståelse av ‘medier’. Det vil i mange tilfeller være hensiktsmessig å utvide mediebegrepet til også å inkludere for eksempel teknologiske og materielle aspekter, og vi har de siste årene sett en spennende utviding av mediebegrepet knyttet til studiet av religion (se for eksempel Feldt og Geertz 2020). I denne artikkelen har jeg derimot valgt et litt smalere mediebegrep.

⁸ Jeg bruker her ‘religion’ som en samlebetegnelse for religiøse symboler, fortellinger, forestillinger og lignende. Altså elementer som har sitt utspring i, eller vanligvis er assosiert med, ulike religiøse tradisjoner.

Snow 1979), som institusjonelle praksiser (Hjarvard 2016) eller som innarbeidede profesjonelle standarder (Schultz 2007), så er det vanskelig å komme utenom at det finnes noen etablerte standarder for utvalg og presentasjon relatert til modalitet, sjanger, formål etc. involvert i det aktuelle medium. Dette betyr blant annet at når religion fremstilles i mediene, så er det primært mediens egne standarder og spesifikke behov som styrer valg knyttet til hvordan en slik fremstilling gjøres. Endsjø og Lied peker på at de religiøse tradisjonene inneholder «komponenter som underholdningsindustrien trenger for å produsere og selge en vare» (2011:185). De religiøse tradisjonene leverer komponenter ferdig pakket i lett gjenkjennelige narrative strukturer. En slik gjenkjennelse muliggjør formidling av historier som resonerer med publikums forestillinger, noe som igjen gir muligheten for nyskaping og nye versjoner av kjente elementer. De religiøse tradisjonene blir således ressursreservoarer for medieprodusentene som bruker disse ressursene i tråd med egne behov gjennom *selektiv gjenvinning* og *kreativ gjenbruk* (Skjoldli 2020).

I denne artikkelen tar jeg altså utgangspunkt i at religiøse komponenter brukes aktivt av medieprodusenter, og primært presenteres som et resultat av behov, konvensjoner og etablerte praksiser involvert i produksjonsprosessen. Jeg ønsker likevel også å peke på at det ikke nødvendigvis kun er de religiøse tradisjonene som leverer disse komponentene i ferdigpakket form, men at mediene i denne sammenhengen i stadig større grad blir selvrefererende. Mediene er i økende grad blitt en primærleverandør av informasjon om religion, på bekostning av de etablerte, institusjonaliserte religiøse tradisjonene (Hjarvard 2008a). Det betyr at en rekke av de religiøse komponentene og sammenhengene de inngår i, like gjerne kommer fra mediene selv siden det er her disse fremstillingene produseres, reproduseres og formidles. I denne artikkelen vil jeg særlig fokusere på et nært samspill mellom nyhetsmedier og populærkulturelle fremstillinger. At det er tette bånd mellom fremstillinger i nyhetsmedier og i serier og film er godt dokumentert (se for eksempel Feltmate 2013; Laycock 2013; Weldes and Rowley 2015). I tillegg til å se på bånd av denne typen, vil jeg i artikkelen

argumentere for at det også finnes likheter i selve formidlingen av disse fremstillingene. For å gjøre det vil jeg ta utgangspunkt i en teoretisk retning som har stått sterkt i medie- og kommunikasjonsstudier, nemlig framing- eller innrammings-teori.

*Framing / innramming*⁹

I mediestudier analyseres innramming med tanke på å kartlegge hvordan menneskelig bevissthet kan påvirkes gjennom kommunikasjon og formidling av informasjon (Entman 1993:51f). I stedet for å se på det eksplisitte budskapet i en kommunisert tekst¹⁰, fokuserer innrammingsteori på hvordan dette budskapet rammes inn ved å på ulike måter å legge føringer for hvilke sammenhenger budskapet skal forstås innenfor. Entman beskriver hvordan en slik påvirkning virker ved at noen deler av virkeligheten gjøres viktigere enn andre og dermed fremmes spesifikke problemdefinisjoner, årsakssammenhenger, moralske evalueringer og / eller anbefalte løsninger (1993:52). Innramming fungerer (ideelt sett) ved at mottakeren av en kommunikativ tekst mentalt aktiverer en spesifikk kognitiv ramme¹¹ som hjelper med å sette teksten inn i en større sammenheng og bidrar til at mottakeren selv fyller inn tolkninger og resonnementer som ikke er eksplisitt inkludert i teksten i seg selv (van Gorp 2007:66). Som en enkel illustrasjon kan jeg ta en sak som dominerte høsten 2020 da denne teksten ble skrevet. Spørsmålet om nedstenging av samfunnet i forbindelse med Sars-CoV-2 ('koronaviruset') kan for eksempel potensielt oppfattes forskjellig om det settes inn i en helseramme eller en økonomisk ramme. Det sentrale poenget her er at innrammingen ikke trenger å gjøres eksplisitt. Det handler om hvilke elementer en kommunikativ tekst, som

⁹ Jeg velger å oversette 'framing' med innramming, selv om det er vanlig å bruke den engelske termen.

¹⁰ Tekst forstås her bredt og inkluderer enhver form for mediebudskap i form av skrift, lyd, bilde etc.

¹¹ En ramme kan sees på som et kognitivt skjema som angir hvordan ulike elementer henger sammen.

for eksempel en nyhetssak, inkluderer og fremhever. Om smittefare og dødstall vektlegges vil en nedstenging med stor sannsynlighet fremstå som en bedre løsning enn om arbeidsledighet og økonomisk nedgang er i fokus.

For enkelthets skyld vil jeg her definere en ramme som en organiserende idé (se Gamson og Modigliani 1989:3) som angir en bestemt oppfatning av hvordan ulike fenomener, hendelser og/eller forestillinger henger sammen. En slik ramme er ikke klart avgrenset, men bygges rundt noen sentrale antakelser om sammenhenger. Produsenten av teksten vil aldri kunne være sikker på at den intenderte rammen er den som faktisk blir aktivert. Hvilken ramme som aktiveres påvirkes av *tilgjengelighet*, hvor godt kjent en ramme er og dermed hvor tilgjengelig den er i bevisstheten til mottakeren, og *anvendbarhet*, hvor relevant og passende en ramme oppleves å være for den aktuelle saken (Scheufele 1999). Jo mer allment kjent og akseptert en ramme er, jo større er sjansen for at den aktiveres i tråd med produsentens mening. Dette betyr at selv om rammer fungerer på et individuelt nivå, kan de konseptuelt sees på som noe som eksisterer uavhengig av den enkelte (van Gorp 2007:66). Entman (1993) peker på at det finnes et sett med ofte brukte rammer på et kulturelt nivå, som anvendes både i tenkning og diskurser av de fleste innenfor en gitt kultur. Slike rammer produseres, reproduseres og opprettholdes ved at stadig nye hendelser, temaer og diskusjoner rammes inn etter de samme rammene. Et resultat av dette er at nye hendelser kategoriseres innenfor allerede etablerte kategorier mens kontekstuelle og særegne aspekter ved det enkelte tilfellet underkommuniseres. En rekke nyhetsstudier bekrefter at det finnes flere slike rammer som anvendes nokså likt i stadig nye kontekster over tid (for eksempel Semetko og Valkenburg 2000; Hervik 2017), og at dette også er relevant for saker der religion inngår. Når det kommer til religion er særlig rammer som dreier seg rundt konflikt fremtredende (Døving og Kraft 2013; Lundby og Gresaker 2015), og religion er i økende grad et omstridt tema i medieoffentligheten (Furseth 2018).

I den følgende analysen og diskusjonen av religion i de utvalgte seriene skal jeg gjøre to ting. Jeg vil argumentere for at a) serienes

skapere bruker fortellingsteknikker som er svært like nyhetsmedienes innramming, og b) de gjør dette ved å aktivt benytte seg av etablerte kulturelle rammer i et nært samspill med nyhetsmediene.

RELIGION I CARNIVAL ROW OG LEGION

Carnival Row

Carnival Row er en serie skapt av René Echevarria and Travis Beacham, produsert og utgitt av Amazon på strømmetjenesten Amazon Prime Video i 2019. Serien kan beskrives som neo-noir der krimelementer er satt i en fantasy-setting med enkelte steampunk-elementer. Carnival Row har på det skrivende tidspunkt kun én sesong bestående av åtte episoder på rundt en time hver. Seriens hovedperson, Rycroft Philostrate, spilles av Orlando Bloom.

Handlingen i Carnival Row er lagt til en fiktiv verden der mennesker og mytiske vesener lever side om side i byen ‘The Burgue’, hovedstaden i ‘The Republic of the Burgue’, et rike som til forveksling ligner Det britiske imperiet fra 1800-tallet. Menneskeledede stormakter har utkjempet en rekke kriger i verden, blant annet på feenes (fairies) kontinent Tirnanoc. Som et resultat av disse krigene finner en rekke flyktninger av ulike raser som feer, kobolder og fauner veien til The Burgue, noe som fører til sterke spenninger i byen. Serien spiller nokså utilslørt på problemstillinger knyttet til flyktninger, innvandring og rasisme som vi kjenner fra samtiden. Religiøse elementer brukes aktivt og er tett modellert på virkelige religiøse tradisjoner. Dette gjelder særlig majoritetsreligionen i republikken, som er en direkte parallell til kristendommen. Sentral i denne religionen er ‘Martyren’, en frelserskikkelse som ble hengt. Billedlige fremstillinger av Martyren er til forveksling like krusifikser, med unntak av at det ikke er noe kors, men en renneløkke. Også språklig er likheten med kristendommen slående, ved for eksempel uttrykk som ‘By the Martyr’s Noose’ og lignende utsagn seriens karakterer kommer med i ulike sammenhenger. Religionen har i det store og hele liten betydning for handlingen, men ser primært ut

til å fylle en rolle i å gi inntrykk av en troverdig og kompleks verden.¹² Jeg skal ikke her gå nærmere inn på seriens sentrale handling, som dreier seg om etterforskningen av en rekke mord. Jeg vil derimot se på en helt konkret bruk av religion som et narrativt virkemiddel for å motivere og forklare en hendelse som blir helt sentral for seriens kulminasjon i siste episode, nemlig attentatforsøket på 'Kanselleren', en rolle modellert direkte på statsministeren i et britisklignende politisk system.

En radikaliseringshistorie

Da kanselerens sønn blir kidnappet, får kusken Quill sparken for ikke å ha passet bedre på ham. Quill, som er en faun, har ingen annen måte å livnære seg på enn å spise det han kan finne i søppelbøtter. En dag kommer han til et suppekjøkken der en gruppe fauner deler ut mat. Sammen med en skål suppe blir han også gitt en liten bok, «the cyphers», og bedt om å lese denne. Vi får høre at hans mor pleide å fortelle fra denne boken da han var liten, men at han ikke hadde noe forhold til den nå. Quill leser boken og oppsøker gruppen igjen. Han vil vite mer og slutter seg til gruppen. Neste gang vi ser Quill er det som del av et opptog gjennom byen der gruppens medlemmer pisker seg selv til blods og høylytt ber «Den Skjulte» om å vise dem sitt ansikt. Quill er en aktiv deltaker. Senere blir opptoget møtt med fiendtlige tilrop fra mennesker, og en av tilhørerne, som er en arbeidsformann kjent fra andre critch-fiendtlige sammenhenger, slår ned en av gruppens medlemmer, tar piskens hans og pisker ham hardt mens han overøser gruppen med skjellsord. Quill vil gripe inn, men blir holdt tilbake av gruppens leder, Cabal.

Senere sitter Quill og Cabal sammen i gruppens mørke lokaler. Cabal sier til Quill at han er utvalgt og har et oppdrag, men at han først må vise seg verdig. Inn føres arbeidsformannen fra tidligere, bundet og

¹² Det er i denne sammenhengen interessant at de fleste eksplisitte referansene til religion kommer i første episode, når seriens fiktive verden etableres for seeren (jf. Plate 2017 om religion som del av verdensbygging i film). I senere episoder er det langt mellom denne typen referanser.

tvunget på knærne foran dem. «De har løftet hånden mot oss for mange ganger», sier Cabal. «Nå er det vår tur. Blod for blod». Selv om mannen trygler for sitt liv og ber dem om å tenke på at han har en familie, så stålsetter Quill seg og dreper ham med en stor stein. Quill vet nå at han er utvalgt for et viktig oppdrag, men han føler seg svak. Han blir bedt om å knele og rense seg gjennom bønn. Kort tid etterpå ser vi at Quill dreper en av kanselerens tjenere og tar uniformen hans. Det hele kulminerer i at han tar seg inn i kanselerens bolig og stikker ham gjentatte ganger med en kniv. Attentatforsøket er fullført og han blir overmannet av vakter og arrestert.

Det er påfallende hvor effektivt denne historien formidles. Quill er en bifigur og hans historie har lite å gjøre med seriens sentrale handling, utover at den muliggjør et attentatforsøk som gir seriens antagonister anledning til å fremme egen agenda. Derfor bruker serieskaperne heller ikke mer tid enn absolutt nødvendig på denne historien. Dette blir tydelig når den brytes ned i enkeltscener:

- Scene 1:** Episode 2, 14:35 – 15:33 (58 sekunder): Quill får sparken
- Scene 2:** Episode 5, 11:51 – 13:17 (1 minutt, 26 sekunder): Quill finner suppekjøkkenet og får boken.
- Scene 3:** Episode 5, 40:31 – 41:21 (50 sekunder): Quill har lest og vil vite mer
- Scene 4:** Episode 6, 08:57 – 09:17 (20 sekunder): Quill deltar i opptog, pisker seg selv
- Scene 5:** Episode 6, 26:20 – 27:34 (1 minutt, 14 sekunder): Quill ser at en av gruppens medlemmer blir angrepet og mishandlet
- Scene 6:** Episode 7, 41:10 – 43:13, (2 minutter, 2 sekunder): Quill utvelges og begår drap for å vise seg verdig
- Scene 7:** Episode 8, 00:10 – 01:02 (58 sekunder): Quill bearbeides videre og dreper igjen
- Scene 8:** Episode 8, 16:59 – 18:15 (1 minutt, 16 sekunder): Quill gjennomfører attentatforsøket

Gjennom åtte veldig korte scener, ofte rundt ett minutt i lengde, fortelles altså historien om hvordan Quill går gjennom en radikaliseringsprosess. Fra å ha en fast jobb hos byens kanseler til å være villig til å drepe og ofre sitt eget liv i religionens navn. Flere elementer inngår i dette. Diskriminering og fattigdom er viktig, men det er religion som utgjør den sentrale faktoren som forklarer og motiverer radikaliseringen. Det som muliggjør en slik effektiv formidling, er at forestillingen om religiøs radikalisering er en velkjent og hyppig brukt forklaringsmodell fra vår samtidige mediediskurs.

Religiøs radikalisering som etablert nyhetsramme

I årene som fulgte terrorangrepet mot World Trade Centre i New York 11. September 2001 ser vi at ‘radikalisering’ vokste frem som et stadig mer brukt begrep i internasjonale nyhetsmedier (Sedgwick 2010:480). Kjernen i radikaliseringsrammen i slike sammenhenger er at terrorisme i hovedsak skyldes at enkeltmennesker, innad i vestlige land, går gjennom en religiøs radikaliseringsprosess.¹³ Det prototypiske offeret for radikaliseringsprosessen er en ung mann¹⁴ som er sosialt og/eller sosio-økonomisk marginalisert og kjenner et sterkt utenforskap (se for eksempel Larsen 2019:311). Denne personen, som gjerne i utgangspunktet har en løs, kulturell tilknytning til religion (oftest islam), blir fanget opp av og påvirket av ekstreme, religiøse grupperinger som tilbyr fellesskap og en høyere mening, men også aktivt bearbeider ham ved hjelp av religiøse virkemidler (se Dingley og Hermann 2017:1004). Endepunktet for denne prosessen er at radikaliserede mennesker er villige til å bruke vold og i mange tilfeller også gi sitt eget liv (se for eksempel Kruglanski

¹³ Termen radikalisering kan brukes på mange måter og er ikke nødvendigvis i seg selv knyttet til religion. Men religiøs radikalisering, i forbindelse med vold og terror, har fått mye oppmerksomhet i nyhetsmediene sammenlignet med andre former for radikalisering.

¹⁴ Kvinner kan også inngå i radikaliseringsrammen, men sjeldnere i rollen som aktive terrorister. Særlig i etterkant av at terrororganisasjonen IS kollapset har kvinner som reiste fra vestlige land til IS sine områder i Syria stått i sentrum for mange av nyhets-sakene knyttet til radikaliseringsprosesser. Disse skiller seg likevel litt fra radikaliseringsrammen som årsaksforklaring for terror.

et al. 2014; Neumann 2008). Mark Sedgwick, som har undersøkt hvordan termen radikalisering brukes i engelskspråklige medier, hevder at dette nå er en allestedsværende forklaring på «what goes on before the bomb goes off» (2010:479). Han viser til at bruken av termen tiltok rundt 2005, i all hovedsak knyttet opp mot islam¹⁵, og at den i stor grad tok over for eksisterende nyhetsdiskurser rundt terrorisme som gjerne fokuserte på kontekstuelle og ideologiske årsaker.

Forstått innenfor et innrammingsperspektiv vil radikaliseringsrammen fungere som en ramme som angir en spesifikk forståelse av terrorhendelser og lar publikum selv skape mening i det som skjer ved hjelp av etablerte og bredt anvendelige forståelser av årsakssammenhengen. Ifølge denne rammen er den viktigste årsaken til terrorhendelser altså å finne i prosesser der marginaliserte mennesker gradvis overtar en ekstrem religion/ideologi som legitimerer vold. Oftest er denne prosessen et resultat av bevisst rekruttering og indoktrinering fra radikale religiøse grupper. Radikaliseringsrammen fremhever også faren for at terror på denne måten kan komme «innenfra» et samfunn.

Selv om denne rammen i utgangspunktet springer ut av virkelige hendelser, viser en rekke studier at rammen i stor grad løsrives fra disse hendelsene. Bruken av radikaliseringsrammen a) overforenkler og dekontekstualiserer kompliserte forhold (se Falkheimer og Olsson 2015), b) overdriver likheter mellom religiøse (særlig islamistiske) terrorgrupper (se Herbert 2009:392), og c) anvendes hyppig selv i situasjoner hvor det ikke nødvendigvis er dekning for å si at det har funnet sted noen relevant radikaliseringsprosess (se Dingley og Hermann 2017). Peter Hervik (2017) viser for eksempel hvordan danske medier anvendte en radikaliseringsramme for å forklare en skyteepisode i København i 2015, selv om han mener det var lite dekning for en slik forståelse av hendelsen. Hervik skriver videre at radikaliseringsrammen har fått hegemonisk status som forklaringsmodell for terrorhendelser:

¹⁵ Men ikke begrenset til islam alene.

No longer does radicalization refer to what factually goes on before the bomb goes off, but popular feelings of what goes on before the bomb goes off. Facts that are inconsistent with the hegemonic thinking go unnoticed or are ignored or twisted (Gal 2005, 38). (Hervik 2017:5)

Sumiala med flere (2018) peker i sin analyse av terrorangrepet på Charlie Hebdo i 2015 på at samtidige endringer i medielandskapet videre bidrar til å resirkulerte og forsterke allerede etablerte rammer knyttet til terrorhendelser. Mediene må i større grad manøvrere i et landskap der publikum aktivt bidrar 'live' både gjennom kommentarer og gjennom publisering av selvprodusert materiale. Den økte farten og samhandlingen involvert i moderne nyhetsjournalistikk gjør det vanskelig å etablere «solide narrative rammer» og fører heller til at allerede etablerte rammer, som radikalisering, anvendes fortløpende for å gi mening til det som skjer (Sumiala et al. 2018:119). Radikalisering er altså en godt kjent og hyppig brukt nyhetsramme som kontinuerlig brukes av nyhetsmedier når de skal formidle og fortolke terrorhendelser.

Hvis vi ser tilbake på Quills historie som den formidles i *Carnival Row*, så ser vi at de grunnleggende elementene i radikaliseringsrammen er lett gjenkjennelige i de korte scenene vi presenteres for. Som jeg vil komme nærmere tilbake til senere, er det nettopp fordi denne rammen er så velkjent at Quills vei til terrorisme fremstår som troverdig og gjenkjennelig.

Legion

Serien *Legion* strakk seg over tre sesonger fra 2017 til 2019 og er (løst) basert på superhelten Legion fra Marvels X-Men-univers.¹⁶ I serien møter vi David Haller, en ung mann som er tidlig diagnostisert med schizofreni, men som egentlig er en mektig mutant med evnen til å endre virkeligheten, i tillegg til å lese og påvirke andres tanker. Serien kan karakteriseres som en psykologisk thriller¹⁷, og spiller bevisst på

¹⁶ Basert på tegneserien. Legion har ikke noe å gjøre med ulike filmatiseringer av X-Men-universet.

en usikkerhet rundt Davids mentale helse og på flytende grenser mellom fantasi og virkelighet. Davids rolle som protagonist er under konstant utvikling gjennom serien, og i sesong tre fyller han i hovedsak også rollen som seriens antagonist. Davids ustabile psyke og enorme krefter truer med å ødelegge verden og seriens øvrige hovedpersoner slår seg sammen mot ham for å hindre dette.

Sesong tre innledes med at David har etablert et kollektiv med unge mennesker som på ulikt vis har kommet til ham for å få hjelp. Han gir dem «fred og kjærlighet», mest i form av et narkotisk stoff han produserer ved hjelp av kreftene sine, og til gjengjeld gir de ham den bekreftelsen og kjærligheten han så desperat søker. Utover i sesongen vil flere av disse utvikle seg til å bli fanatiske tilhengere av David som er villig til å drepe og bli drept for hans skyld.

Serien spiller på en rekke ulike motiver, både visuelt og auditivt, som knytter dette kollektivet til (sent) sekstitalls hippiekultur. Musikken, klærne og måten karakterene snakker sammen på bygger alle opp rundt dette. Vel så viktig er måten serien knytter disse elementene opp til velkjente forestillinger om hjernevaskende religiøse sekter.

Selv om verken religion eller religiøse forestillinger spiller en stor rolle i handlingen, brukes religiøs symbolikk aktivt i forbindelse med Davids kollektiv. David selv omtaler seg selv ved mange anledninger som en gud¹⁸ og særlig i første episode i sesong tre (der kollektivet introduseres for første gang) ser serien bevisst ut til å spille på at David har en ‘frelser’-rolle. Det første møtet ved kollektivet får vi gjennom ‘Switch’, en ung kvinne som kan reise i tid, som finner en rekke beskjedne som ber henne om å finne ‘den gravide jomfruen’ som fremstilles ved et symbol som har klare likheter med fremstillinger av

¹⁷ Serien kategoriseres innenfor en rekke ulike sjangere som blant annet science fiction, drama, psykologisk triller og psykologisk skrekk på ulike steder som FOX+, Wikipedia, Google og IMBD.

¹⁸ Enten direkte: «Svar Gud. Jeg er Gud!» (S3E4: 42:42–50) eller indirekte «Jeg sa at jeg er alfa og omega» (S3E4: 13:18).

Jomfru Maria.¹⁹ David selv vektlegger at han er 33 år, han omtales konsekvent som kollektivets far, og den tidsreisende jenta tas inn i kollektivet ved å gis et nytt navn. Vel så fremtredende er koblingen til østlige religioner, særlig til hinduisme. På en måte som godt samsvarer med fascinasjonen for det østlige i hippiekulturen, finner vi gjennom musikken, estetikken og symbolikken klare forbindelser med hinduisme. Davids klesdrakt er tydelig indiskinspirert og gir assosiasjoner til klassiske guru-fremstillinger. Vi finner David ved flere anledninger i lotus-stilling, svevende høyt over bakken. Og ved en anledning tar han selv en eksplisitt guddommelig form med flere armer.

Fokus for denne artikkelen er ikke David i seg selv, men de av hans tilhengere som er villige til å drepe for ham. Kollektivets vekt på fred og kjærlighet kontrasteres sterkt ved at en rekke av de unge kvinnene ved flere anledninger fremstilles som blodtørstige og fanatiske, som er klare til å drepe for David med kniver og kjøttøkser. Flere av disse unge kvinnene blir også drept som et resultat. Tilknytningen til David og hans kollektiv er så sterk at de smilende gir og tar liv.

«Den farlige sekten» – religiøs hjernevask som etablert nyhetsramme
I Legion blir unge, sårbare mennesker tatt opp i et kollektiv bygget rundt en karismatisk leder som presenterer seg selv som en guddommelig farsfigur. Her spiller serien bevisst på en velkjent forestilling fra nyhetsmediene, nemlig det jeg vil kalle «den farlige sekten». Den farlige sekten er en veletablert nyhetsramme som har sirkulert lenge i internasjonale nyhetsmedier (se Introvigne 2000), men i likhet med andre slike rammer blir den kontinuerlig reproduisert ved å anvendes på stadig nye saker. Elementer i denne rammen er at en religiøs gruppering, sentrert rundt en eller et fåtall karismatiske ledere, rekrutterer og avsondrer medlemmer fra samfunnet og utsetter dem for sterk ideologisk påvirkning. Som et resultat av dette aksepterer medlemmene ledernes absolutte autoritet og blir i verste fall villige til å både drepe og ofre

¹⁹ Symbolet i seg selv er verdt å nevne. Det kan både sees som en gravid kvinne med en glorie og som en vagina. Den gravide jomfruen er en av seriens karakterer, men den kristne allegorien er fremtredende.

sine egne liv i gruppens navn. Gruppen betegnes gjerne som en ‘sekt’ (på engelsk i hovedsakelig som ‘cult’²⁰) og prosessen der medlemmene integreres i gruppen betegnes ofte som ‘hjernevasking’²¹ eller ‘indoktrinering’. Ledernes motivasjoner kan variere, men en blanding av religiøse motiver, makt, penger og seksualitet går igjen.

Som nyhetsramme er dette en effektiv måte å formidle hvordan komplekse og ulike hendelser rundt om i verden skal forstås. Koblingen mellom religion, en lukket gruppe og karismatiske ledere på den ene siden og vold, drap og selvdrap på den andre gir oss som publikum et rammeverk for å forstå hendelser som ellers vil kunne fremstå som meningsløse. Vi kjenner denne koblingen godt gjennom store, profilerte nyhetssaker som masseselv mordene knyttet til The Peoples Temple Agricultural Project / Jonestown (Hall 2004) og Heaven’s Gate (Wessinger 2000:229–252), drapene og selvmordene til The Order of the Solar Temple, beleiringen av The Branch Davidians i Waco (Tabor og Gallagher 1995) eller Aum Shinrikyōs gassangrep på Tokyos undergrunnsbane i 1995 (Baffelli 2018). Her i Norge vil kanskje drapet i Knutby være det mest kjente eksemplet på bruk av en slik nyhetsramme. Nyhetsmediene fokuserte i denne saken sterkt på praksiser i Knutbys Filadelfiamenighet som bakgrunnen for hvorfor en kvinne under instruksjoner fra den norske pastoren Helge Fossmo²², drepte sistnevntes kone og skjøt og skadet en nabo. Norske nyhetsmedier omtaler menigheten på ulike måter, men særlig betegnelsen ‘sekt’ går igjen i en rekke saker, og både drapskvinnen og menighetens medlemmer omtales som hjernevaskede i en rekke nyhetssaker (se for eksempel Johsrud 2004).

²⁰ Den nøyaktige betydningen av termene *sekt* og *cult/kult* og forholdet mellom dem er omdiskutert, og de brukes ofte om hverandre i dagligtale og ulike mediefremstillinger. Det er likevel en klar tendens til at sekt på norsk og cult på engelsk brukes på tilnærmet lik måte, i alle fall i nyhetsmediene.

²¹ Selv om det ser ut til å være en dreining bort fra at journalistene eksplisitt selv bruker dette ordet, mer om det under.

²² Fossmo ble dømt for medvirkning til drap og drapsforsøk.

Fremstillingen av Davids sekt i Legion spiller helt bevisst²³ på et av de mest kjente eksemplene på ‘den farlige sekten’, nemlig Charles Mansons ‘familie’. Dette var et kollektiv av unge mennesker, i hovedsak kvinner ledet av og sentrert rundt Manson. Denne gruppen, som ofte omtales som en dommedagssekt / doomsday cult (se for eksempel Wikipedia), sto i 1969 bak ni drap i Los Angelesområdet. Manson, som trakk på forestillinger fra scientologien, okkultisme og fra science fiction, beordret drapene som ledd i sin visjon om en rasekrig som ville gi gruppen en dominerende stilling i det kommende samfunnet. Legions fremstilling har klare likheter med denne gruppen gjennom estetikk, klesdrakt og musikk fra hippietiden, at gruppen er organisert som et kollektiv av unge mennesker, bruk av familiemetaforer og ikke minst at de som er villige til å drepe for David er unge kvinner. De siste årene har Charles Manson ofte vært fremme i offentligheten i forbindelse med søknader om løslatelse. Hans død i 2017 ble også bredt dekket. Mansons ‘familie’ er i tillegg veletablert i populærkulturen, kanskje best illustrert gjennom den prisbelønte spillefilmen *Once Upon a Time in Hollywood* (2019) av Quentin Tarantino, der en alternativ versjon av hendelsene inngår i filmens handling.²⁴

En helt sentral del av denne nyhetsrammen er at slike sekter har en enorm makt over sine medlemmer. Som nevnt er ofte begrepet hjernevasking helt sentralt i disse fremstillingene. Hjernevasking er et sterkt omdiskutert begrep, både i medier og i forskning, og særlig fra religionsvitenskapen har hjernevaskbegrepet blitt sterkt kritisert. Opprinnelig ble hjernevasking lansert som begrep for å forklare hvorfor noen lot seg ‘omvende’ til kommunisme, men ble på 1970- og 80-tallet mer og mer anvendt på de mange nyreligiøse gruppene som oppsto i USA og aktivt rekrutterte ungdommer (Introvigne 2014:304f.). Begrepet tar utgangspunkt i at (unge) mennesker er sårbare og passive ofre

²³ At det er bevisst knyttet til Mansons gruppe går nokså klart frem i selve serien, men bekreftees i rulleteksten der flere av de unge jentene bare omtales som Manson Girl #1, Manson Girl #2 etc.

²⁴ I det hele tatt har vi sett mye til Charles Manson i populærkulturen de siste årene. I tillegg til Tarantinos versjon finner vi også fremstillinger av Manson for eksempel i sesong 2 av serien *Mindhunter* (2019) og i filmen *Chalie Says* (2018).

for bevisst manipulering fra religiøse ledere. Også i Norge har vi sett stor uenighet rundt dette begrepet (Ringnes og Ulland 2014), men det brukes fremdeles aktivt som del av nyhetsframstillinger.

Flere forskere har kritisert nyhetsmedienes bruk av denne rammen fordi den tenderer mot å kategorisere svært ulike religiøse grupper og praksiser som likere enn det er grunnlag for, og også for å fremheve og overdrive problematiske og potensielt farlige aspekter ved gruppene som beskrives (Cowan og Hadden 2004; Goodwin 2018; Laycock 2013). Dette gjelder særlig for nyreligiøse grupper, som ofte presenteres stereotyp og overforenklet både i nyhetsmedier og i populærkulturelle framstillinger.

BRUKEN AV INNRAMMING SOM EFFEKTIV HISTORIEFORTELLING

Oppmerksomhet som begrenset ressurs

Den amerikanske økonomen og psykologen Herbert A. Simon beskrev i 1971 det han så som en av de sentrale utfordringene ved det raskt voksende informasjonssamfunnet. Ved å anvende en helt grunnleggende økonomisk modell om tilbud og etterspørsel på informasjon og data-behandling, la han grunnlaget for en analytisk innfallsvinkel som ofte betegnes som ‘oppmerksomhetsøkonomi’. I et samfunn der informasjon er i overflod, skriver Simon, er oppmerksomhet en begrenset ressurs (1971:40–41). Med begrenset oppmerksomhet har ikke mennesker mulighet til å ta inn den overfloden av informasjon som finnes rundt dem. Oppmerksomheten må derfor forvaltes ved at den fordeles mest mulig effektivt. Dette er et egnet rammeverk for å forstå noen av sidene involvert i valgene som tas når en historie fortelles gjennom en TV-serie, og også for å forstå hvorfor religiøse elementer og forståelsesrammer er særlig effektive ressurser i slike serier. Jeg vil i denne sammenhengen skille mellom en *ytre oppmerksomhetsøkonomi*, der en serie konkurrerer med andre produkter om publikums begrensede oppmerksomhet, og en *indre oppmerksomhetsøkonomi* der informasjon må

prioriteres i selve formidlingen for å unngå at publikum overveldes av informasjon.

At religion er en effektiv ressurs i populærkulturens ytre oppmerksomhetsøkonomi er velkjent. Endsjø og Lied peker på hvordan bruk av motiver og forestillinger fra det religiøse feltet er særlig egnet for å fange og holde på publikums oppmerksomhet. Religionene tilbyr visuelt slående, følelsesmessig sterke, grenseoverskridende og kontralogiske elementer som «er så oppsiktsvekkende at de bryter gjennom støyen» og bidrar til at et medieprodukt skiller seg ut i mengden av konkurrerende produkter (Endsjø og Lied 2011:186). En slik funksjon ser vi tydelig både i *Carnival Row* og *Legion*. For eksempel i selvpiskingen til Quill som er både visuelt og følelsesmessig sterk, eller i Davids manipulering av virkeligheten der han både verbalt og visuelt stiler seg selv som guddommelig.

Men det er den indre oppmerksomhetsøkonomien jeg vil konsentrere meg om videre. En TV-serie vil ha begrenset tid til rådighet for å fortelle sine historier. I produksjonen av en slik serie vil også oppmerksomhet kunne sees som en knapp ressurs. Publikum har begrenset kapasitet til å bearbeide informasjon, og serienes format gir sjelden mer enn 30 til 60 minutter til rådighet av gangen for å bygge narrativer. Det er derfor viktig at informasjonen som gis plass, er gjenstand for en bevisst prioritering knyttet til hva slags historie som fortelles. Hvis en serie ønsker å fortelle flere parallelle historier, så må mengden informasjon spres mellom dem, og siden publikums oppmerksomhet er begrenset gjør dette at jo flere historier som fortelles, jo enklere må de fremstilles. Derfor vil historiene som er mest sentrale for seriens hovedhandling prioriteres med tanke på tid og informasjon, særlig dersom disse skal fremstå som spennende og troverdige. Eventuelle sidehistorier, som ikke er direkte relevante for denne hovedhandlingen, vil som regel måtte formidles så enkelt som mulig for å gi publikum mulighet til å holde hovedhandlingen fast i oppmerksomheten. Dette gir følgende utfordring: Hvordan kan sidehistorier formidles enkelt og effektivt uten at de samtidig fremstår som lite troverdige og uinteressante, og uten at de tar for mye tid og oppmerksomhet fra den sentrale fortellingen?

Innramming som narrativt virkemiddel

Innrammingsteori er primært utviklet med tanke på å analysere og forstå hvordan virkelige hendelser passes inn i faste tolknings skjemaer. Men innramming kan også sees på som et kraftfullt narrativt virkemiddel som langt på vei tilbyr en løsning på noen av utfordringene knyttet til begrenset anledning til å fortelle komplekse historier. Ved å bevisst aktivere etablerte rammer kan en fortelling formidles *effektivt*, gjennom at det meste av den nødvendige informasjonen allerede finnes hos mottakeren og vil derfor ikke måtte ta opp tid i selve serien, og det som formidles vil ha *troverdighet*, gjennom en direkte kobling til den virkelige verden som den blir formidlet gjennom nyhetsmediene. Jeg vil analysere dette litt nærmere ved å gå inn i den konkrete bruken i de utvalgte seriene.

Innramming fungerer altså gjennom aktivering av kognitive skjemaer, som angir forklaringer på hvordan ting henger sammen og gjør at vi kan se ulike hendelser som uttrykk for lignende fenomener. Aktivering skjer ved hjelp av gjenkjennelse, basert på hvor tilgjengelig og anvendelig den aktuelle rammen er hos den enkelte. En slik aktivering kan skje ved hjelp av enkeltord, bilder, musikk eller andre elementer som ved å inngå i rammen assosiativt fremkaller hele rammen i mottakerens bevissthet (Fillmore 1976:25). I *Legion* ser vi at 'farlig sekt'-rammen aktiveres på ulike måter. Ordet 'cult' brukes flere ganger, og i et fascinerende tilfelle av meta-kommunikasjon gjøres dette eksplisitt allerede i den første episoden vi møter Davids kollektiv. Der stiller Switch spørsmålet «Is this a cult?». «Yes», er det enkle og korte svaret hun får (S3E1, 17:35). Som vi allerede har sett, brukes musikk, klesdrakt og religiøse elementer også konsekvent på en måte som fremkaller denne rammen. Resultatet av dette er at når flere av sektens medlemmer begynner å trekke kniver og prøve å drepe på vegne av David, så fremstår dette som troverdig for oss, fordi vi vet at det er det som skjer med medlemmer av farlige sekter. Denne formidlingen er uhyre effektiv fordi vi ikke i det hele tatt egentlig får vite noe om disse jentene. De fleste av dem blir ikke en gang gitt navn, på tross av at de er med i flere episoder og deltar i sentrale action-sekvenser. For

serieskaperne blir dette en måte å oppnå gode og oppsiktsvekkende scener, men uten at et eneste minutt tas bort fra den sentrale handlingen sentrert rundt David. Kvinnene fremstår som ekte personer, på tross av at deres fortelling egentlig aldri presenteres.

Carnival Row velger en annen innfallsvinkel ved å fortelle en personlig historie, men virkemidlene er i all hovedsak de samme. Quills radikalisering fortelles gjennom veldig korte scener der vi får et minimum med informasjon. Likevel er de små glimtene vi får nok til å aktivere den etablerte rammen. Vi trenger ikke å vises mer enn at en desperat mann får en religiøs bok på et suppekjøkken for å godta at han blir et fanatisk medlem av en ekstrem religiøs gruppe. Det er troverdig fordi vi vet at dette 'skjer hele tiden i virkeligheten' ved at marginaliserte mennesker fanges opp og gis fellesskap av religiøse grupperinger med skumle hensikter. Rammen aktiveres kontinuerlig også gjennom løsrevne brokker av gjenkjennelig religiøs språkbruk. Quill «renses gjennom bønn», vi hører om en skjult gud, om hellig pust og om hvordan legemeet er svakt, det meste av tiden i sammenheng med hvordan Quill er utvalgt av Gud til å utføre attentatet. På tross av gjentatte 'religiøse' drypp, presenteres vi aldri for noen sammenhengende forestillinger. På den måten overlates publikum til å fylle inn eventuelle sammenhenger selv, mens tiden frigjøres for seriens sentrale handling. Og dette åpner også for en annen viktig side ved bruken av blant annet religion i innramming. Ved nettopp å ikke fylle det vi ser med konkret meningsinnhold, åpnes det for at mottakeren aktivt kan trekke på sine tanker og erfaringer med religiøs symbolikk. Religiøst symbolispråk er i utgangspunktet ugjennomsiktig og tvetydig i den forstand at det alltid vil ligge potensielle lag av mening som ikke lar seg uttømme (Ricoeur 1967:15) noe som gjør at gjenkjennelige, religiøse elementer (også løsrevet fra en konkret kontekst) vil bære med seg et rikt, potensielt meningsinnhold. Så nettopp ved at innhold og symbolikk i seriens religioner ikke eksplisitt utlegges, blir resultatet (muligens litt paradoksalt) at de virker mer komplekse og rikere enn det ville vært mulig å oppnå gjennom å bruke tid på forklaring.

Om rammene

På tross av veldig ulike uttrykk er radikaliseringsrammen og sekstrammen grunnleggende like. Hvis vi bryter ned rammene i noen av deres enkeltelementer ser vi klare likheter i typen *hendelser* rammen forklarer, i hva slags *roller* de involverte aktørene tillegges og i hvilken *årsaks-sammenheng* som oppgis å ligge under.

I begge rammene er det brutale voldshandlinger som forklares. Enten det er drap, terrorangrep, kollektive selvmord eller andre konflikt- og voldsepisoder så er dette hendelser som i utgangspunktet kan fremstå som uforståelige. Begge rammene tilbyr en lignende overordnet sammenheng der spørsmålet om hvordan vanlige mennesker kan være i stand til å ta andres liv og kanskje i like stor grad være villig til å oppgi sitt er gis en troverdig forklaring.

Det er også klare likheter i roller på tvers av rammene. I begge tilfellene blir sårbare mennesker manipulert av religiøse ledere. Det moralske ansvaret ligger på disse lederne, mens de som manipuleres får en mer ambivalent moralsk status. På denne måten er det for eksempel mulig for publikum å ha sympati med Quill, på tross av handlingene han utfører. Den klareste likheten finner vi i den sentrale årsaks-sammenheng. Felles for de to rammene er forestillingen om religionens makt til å påvirke mennesker til å gjøre ting de ellers ikke ville gjort. Tanken om religion som årsak til vold er veletablert og utbredt (se for eksempel Lövheim et al. 2018:40). Rammene vi finner brukt i Carnival Row og Legion er derfor, på tross av at de inneholder svært ulike elementer og aktiveres på ulike måter, relativt like i struktur og grunnleggende forutsetninger om religion.

Det som muliggjør en slik bruk er altså at rammene er velkjente²⁵, og at de tilsynelatende bygger på virkeligheten. Jeg sier tilsynelatende

²⁵ Som jeg viste i gjennomgangen av de konkrete rammene analysert i denne artikkelen, er disse etablert internasjonalt gjennom nyhetsdekning, i alle fall i såkalte 'vestlige' land. Det er dette som muliggjør bruken av dem i serier som er rettet mot et stort, internasjonalt marked. Dette betyr ikke at rammene nødvendigvis deles av alle, verken globalt eller innad i ulike land. Det er også mulig at rammer fra nyhetsmediene mister sin posisjon etter hvert som mennesker bruker ny teknologi, nye plattformer og alternative leverandører for å holde seg oppdaterte. Særlig hos unge kan vi se en slik

fordi kildene til denne bruken ikke primært er virkelige hendelser i seg selv, men mediernes reproduisering av etablerte rammer for å forklare dem. Det paradoksale ligger i at tilknytningen til virkeligheten muliggjøres ved at rammene i stor grad løsrives fra hendelsene de skal forklare. Nyhetsrammer antar en *generisk* form som gjør at de er anvendelige på svært ulike hendelser. Dette er som vi har sett godt dokumentert både når det kommer til radikaliseringsrammen og sektrammen. Rammene påfører svært ulike hendelser en grunnleggende likhet knyttet opp til forenklete og generaliserte forestillinger om religion. Analysen av hvordan rammene brukes i *Carnival Row* og *Legion* illustrerer dette poenget. Rammene fungerer fordi de er generiske og nettopp ikke knyttes spesifikt opp til virkeligheten. Quill blir radikaliseret av en ukjent religion som ikke har noen parallell blant virkelige religiøse tradisjoner. *Legions* hinduistiske elementer skiller seg fra religiøse elementer som har inngått i konkrete nyhetssaker der sekter begår voldelige handlinger. Koblingen til vold skjer altså ikke primært gjennom spesifikke egenskaper ved den enkelte religion. Rammene representerer mekanismer som abstraheres til å gjelde for religion som generelt fenomen. Alle religioner, også fiktive, kan derfor brukes på denne måten gjennom rammeaktivering.

KONKLUSJON

Skillet mellom fiksjon og virkelighet er komplisert²⁶ (Shapiro 1988:7). Ikke bare fordi fiksjonen henter sine elementer fra virkeligheten, men fordi virkeligheten ikke er tilgjengelig i ren form, den må formidles og fortolkes. Det betyr at når fiksjonen henter fra virkeligheten, enten det er religiøse elementer eller andre ting, så henter de primært medierte forestillinger. Denne remedieringen kan skje via religiøse institusjoner

potensiell dreining vekk fra de tradisjonelle nyhetsleverandørene, i alle fall på lengre sikt. Enn så lenge ser det likevel ut til at de etablerte nyhetsmediene har stor gjennomslagskraft, i alle fall i Skandinavia (se Toft 2019: 67, 80–82).

²⁶ Se tidligere nevnte temanummer i *Religion* for en mer utførlig diskusjon av forholdet mellom virkelighet, fiksjon og religion, for eksempel Davidsen 2016a, 2016b; Feldt 2016 jf. Feldt 2020; se også Genette 1991; Plate 2017)

og tradisjoners fremstillinger, men vel så ofte er det andre medier som er kildene også når religiøse symboler, fortellinger, figurer og forestillinger plukkes ut for bruk i populærkulturelle uttrykk. Dette er særlig relevant når elementene plukkes fra samtiden, som når det kommer til radikaliserings og nyere sekter. Siden nyhetsmediene i stor grad benytter innrammingsteknikker, og innramming fungerer ved å spille på kulturelt etablerte forestillinger som så anvendes på virkelige hendelser, så får vi en situasjon der mediene blir selvrefererende og selvforsterkende. De etablerte rammene opprettholdes ved at de sirkuleres kontinuerlig i kulturen. Dette gjør at også bruk av disse rammene i populærkulturelle uttrykk er med på å forme og opprettholde våre forestillinger (se Laycock 2013), som så igjen blir en ressurs for bruk i formidling. På denne måten bidrar også populærkulturelle fremstillinger til hvordan vi fortolker virkeligheten i et tett samspill med nyhetsmedienes fremstillinger.

Kanskje i større grad enn i nyhetsmediene, ser vi at ulike populærkulturelle uttrykk bidrar med innovasjoner og nye fremstillinger av religiøse elementer (Endsjø og Lied 2011:187–190). Ulike medier, som TV-serier, representerer et utrolig rikt spekter av fremstillinger og det er ikke hensiktsmessig å forsøke å generalisere hvordan religion presenteres her, spesielt når religion og religiøse elementer har en sentral plass i serienes handling. Det jeg derimot har pekt på i denne artikkelen er at religion også representerer en effektiv narrativ ressurs der serieskaperne frigjør verdifull tid ved å aktivere og benytte forestillingskomplekser publikum allerede har. Disse forestillingskompleksene vil ha en tendens til å være generiske og stereotypiske, fordi det er denne typen forestillinger som er mest anvendbare på tvers av ulike sammenhenger, og som dermed blir mest tilgjengelige for bruk mot et bredt publikum. Vi ser i de analyserte seriene at en overordnet, men forenklet og stereotyp, forestilling om religion som motivator for vold blir tilgjengelig gjennom bruk av velkjente nyhetsrammer. Dette springer ut av produsentenes behov for effektiv historieformidling, og ikke av noe bevisst forsøk på å fortegne religion (jf. Lundby og Gresaker 2015:104).

Det tette forholdet mellom virkelighet, nyhetsformidling og populærkulturelle uttrykk i denne typen fremstillinger bærer likevel med seg en fare for det Stuart Hall med flere kaller konvergens (1978). Konvergens i denne sammenhengen er når to eller flere aktiviteter eller hendelser knyttes sammen konseptuelt slik at de fremstår som likere og som uttrykk for det samme fenomenet. Hall peker på at samfunnsutfordringer på denne måten kan fremstå som mer fremtredende og truende enn de er «especially if by connecting one fairly harmless activity with a more threatening one, the danger implicitly is made to appear more widespread» (Hall et al. 1978:226). Om for eksempel ulike former for religiøs praksis gjennomgående fortolkes ved hjelp av konfliktrammer, både i nyheter og i ulike populærkulturelle fremstillinger, vil religion generelt kunne fremstå som uforholdsmessig problematisk i folks bevissthet.

LITTERATUR

- Altheide, David L. og Snow, Robert P. 1979. *Media Logic*. Sage, Beverly Hills, CA.
- Baffelli, Erica 2018. Aum Shinrikyō. I Lukas Pokorny og Franz Winter (red.). *Handbook of East Asian New Religious Movements*. 193–210 (Brill Handbooks on Contemporary Religion; vol. 16). Brill, Leiden.
- Cook, Timothy E. 1998. *Governing with the news: The news media as a political institution*. University of Chicago press, Chicago.
- Cowan, Douglas E. og Hadden, Jeffrey K. 2004. God, Guns, and Grist for the Media's Mill. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 8(2), 64–82.
- Davidsen, Markus Altena 2016a. Fiction and religion: how narratives about the supernatural inspire religious belief – introducing the thematic issue, *Religion* 46(4), 489–499.
- Davidsen, Markus Altena 2016b. The religious affordance of fiction: a semiotic approach, *Religion* 46(4), 521–549.

- Dingley, James og Herman, Sean 2017. Terrorism, Radicalisation and Moral Panics: Media and Academic Analysis and Reporting of 2016 and 2017 «Terrorism». *Small Wars & Insurgencies*, 28(6), 996–1013.
- Døving, Cora Alexa og Kraft, Siv Ellen 2013. *Religion i pressen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Endsjø, Dag Øystein og Lied, Liv Ingeborg 2011. *Det folk vil ha: Religion og populærkultur*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Entman, Robert M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.
- Falkheimer, Jesper og Olsson, Eva-Karin 2014. Depoliticizing terror: The news framing of the terrorist attacks in Norway, 22 July 2011. *Media, War & Conflict*, 8(1), 70–85.
- Feldt, Laura 2016. «Contemporary fantasy fiction and representations of religion: playing with reality, myth, and magic in His Dark Materials and Harry Potter», *Religion*, 46(4), 550–574
- Feldt, Laura 2020. Religion, fantasyfilm og fantastiske væsener: Mediering af religion i Fantastic Beasts and Where to Find Them. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, (70), 52–76.
- Feltmate, David 2013. It's Funny Because It's True? The Simpsons, Satire, and the Significance of Religious Humor in Popular Culture. *Journal of the American Academy of Religion*, 81(1), 222–248.
- Fillmore, Charles J. 1976. Frame Semantics and the Nature of language. *Annals of the New York Academy*, 280, 20–32.
- Forbes, Bruce David og Mahan, Jeffrey H. (red.). 2017. *Religion and popular culture in America*. (3. utg.). University of California Press, Oakland.
- Furseth, Inger (red.) 2018. *Religious Complexity in the Public Sphere. Comparing Nordic Countries*. Palgrave MacMillian, Basington.
- Gamson, William A. og Modigliani, Andre 1989. Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1–37.

- Geertz, Armin og Feldt, Laura 2020. Religion og medier i et religionsvidenskabeligt perspektiv. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, (70), 6–37.
- Genette, Gérard 1991. «Fictional Narrative, Factual Narrative,» *Poetics Today*, 11(4), 755–774.
- Gilhus, Ingvild og Mikaelsson, Lisbeth 2001. *Nytt blikk på religion. Studiet av religion i dag*. Pax, Oslo
- Gilhus, Ingvild og Mikaelsson, Lisbeth 2005. *Kulturens refortrylling. Nyreligiøsitet i moderne samfunn*. Universitetsforlaget, Oslo
- Goodwin, Megan. 2018. Unpacking the Bunker: Sex, Abuse, and Apocalypticism in «Unbreakable Kimmy Schmidt». *Cross Currents* (New Rochelle, N.Y.), 68(2), 237–259.
- Hall, John R. 2004. *Gone From the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John og Roberts, Brian. 1978. *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. Macmillan, London and Basingstoke.
- Herbert, Matthew 2009. The Plasticity of the Islamic Activist: Notes from the Counterterrorism Literature. *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(5), 389–405.
- Hervik, Peter 2017. *Ten Years after the Danish Muhammad Cartoon News Stories: Terror and Radicalization as Predictable Media Events*. *Television & New Media*, 19(2), 146–154.
- Hjarvard, Stig 2008a. The mediatization of religion: A theory of the media as agents of religious change. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, 6(1), 9–26.
- Hjarvard, Stig 2008b. *En verden av medier*. Samfunnslitteratur, Frederiksberg.
- Hjarvard, Stig 2016. Mediatization and the changing authority of religion. *Media, Culture & Society*, 38(1), 8–17.
- Introvigne, Massimo 2000. Moral panics and anti-cult terrorism in Western Europe. *Terrorism and Political Violence*, 12(1), 47–59.
- Introvigne, Massimo 2014. Advocacy, brainwashing theories, and new religious movements, *Religion*, 44(2), 303–319

- Johnsrud, Ingar 2004. «– Hjernevasket til drapskvinne» VG.no. 14. april 2004. <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/yv1Kpe/hjernevasket-til-drapskvinne> lest 29.11.2020
- Kraft, Siv Ellen 2017. Bad, Banal and Basic. New Age in the Norwegian News Press and Entertainment Media. I Ingvild S. Gilhus, Siv Ellen Kraft og James R. Lewis (red.). *New Age in Norway*. 65–78, Equinox eBooks Publishing, United Kingdom.
- Kruglanski, Arie W., Gelfand, Michele J., Bélanger, Jocelyn J., Sheveland, Anna, Hetiarachchi, Malkanthi og Gunaratna, Rohan 2014. The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology*, 35, 69–93.
- Larsen, Anna G. 2019. Threatening criminals and marginalized individuals: Frames and news conventions in reporting of radicalization and violent extremism. *Media, War & Conflict*, 12(3), 299–316.
- Laycock, Joseph 2013. Where do they get these ideas? Changing ideas of cults in the mirror of popular culture. *Journal of the American Academy of Religion*, 81(1), 80–106.
- Lundby, Knut og Gresaker, Ann Kristin 2015. Religion i mediene – Omstridt og oversett? I Inger Furseth (red.). *Religionens tilbakekomst i offentligheten?: Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet*, 69–104. Universitetsforlaget, Oslo
- Lynch, Gordon (red.) 2007. *Between sacred and profane: Researching religion and popular culture*. IB Tauris, London
- Lövheim, Mia, Jernsletten, Håkon H., Herbert, David, Lundby, Knut og Hjarvard, Stig 2018. Chapter 2 Attitudes: Tendencies and Variations. I Knut Lundby (red.). *Contesting Religion. The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, 33–49. De Gruyter, Boston.
- Mayer, Jean-François 1999. ‘Our Terrestrial Journey is Coming to an End’: The Last Voyage of the Solar Temple, (oversatt av Elijah Siegler). *Nova Religio*, 2(2): 172–196.

- Meyer, Birgit 2011. Mediation and Immediacy. Sensational Forms, Semiotic Ideologies and the Question of the Medium. *Social Anthropology*, 19(1), 23–39
- Meyer, Birgit 2013. Material mediations and religious practices of world-making. I Knut Lundby (red.). *Religion Across Media. Form Early Antiquity to Late Modernity*, 1–19. Peter Lang, New York.
- Neumann, Peter R. 2008. Introduction. *The Adelphi Papers*, 48, 5–10.
- Plate, S. Brent 2017. *Religion and Film. Cinema and the Re-Creation of the World* (2. utg). Columbia University, New York
- Ricoeur, Paul 1967. *The Symbolism of Evil*. Beacon Press, Boston.
- Ringnes, Hege Kristin og Ulland, Dagfinn 2014. Individet i religiøse sekter: Faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd. I Lars Johan Danbolt (red.). *Religionspsykologi*, 257–271. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Scheufele, Dietram A. 1999. Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(1), 103–122.
- Schultz, Ida 2007. The journalistic gut feeling: Journalistic doxa, news habitus and orthodox news values. *Journalism practice*, 1(2), 190–207.
- Sedgwick, Mark 2010. The Concept of Radicalization as a Source of Confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479–494.
- Semetko, Holli A. og Valkenburg Patti M. 2000. Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50(2), 395–411.
- Shapiro, Michael J. 1988. *The Politics of Representation: Writing Practices in Biography, Photography and Policy Analysis*. University of Wisconsin Press, Madison.
- Simon, Herbert A. 1971. Designing Organizations for an Information-Rich World. In Martin Greenberger (red.). *Computers, communications, and the public interest*, 38–71, The Johns Hopkins Press, Baltimore.
- Sjö, Sofia 2012. Bad religion/good spirituality? Explorations of religion in contemporary Scandinavian films. *Journal of Scandinavian Cinema*, 2(1), 33–46.

- Sjö, Sofia 2016. Madness, otherness and transformation: Exploring religion in Nordic crime films. *Journal of Religion & Film*, 20(1), artikkel 18.
- Skjoldli, Jane 2019. Paver og prester i South Park: Hva formidler serien om katolisisme? *DIN – Tidsskrift for religion og kultur*, (1), 35–64.
- Skjoldli, Jane 2020. Guder til salgs (støvete, men pent brukt). *Chaos – Skandinavisk tidsskrift for religionshistoriske studier*. 71(1), 29–64.
- Stolow, Jeremy 2005. Religion and/as media. *Theory, Culture and Society*, 22, 119–145.
- Sumiala, Johanna, Valaskivi, Katja, Tikka, Minttu og Huhtamäki, Jukka 2018. *Hybrid Media Events: The Charlie Hebdo Attacks and Global Circulation of Terrorist Violence*. Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Sutcliffe, Steven og Gilhus, Ingvild S. 2014 [først utgitt i 2013]. *New age spirituality: Rethinking religion*. Routledge, Oxfordshire.
- Tabor, James D. og Gallagher, Eugene V. 1995. *Why Waco? Cults and the Battle for Religious Freedom in America*. University of California Press, Berkeley.
- Toft, Audun 2019. *Conflict and Entertainment: Media Influence on Religious Education in Upper Secondary School in Norway*. Doktorgradsavhandling. MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn.
- Tuchman, Gaye 1978. *Making news: A study in the construction of reality*. Free Press, New York.
- Undheim, Sissel 2019. Made Up Prophecies: Metamodern Play with Religion, Spirituality and Monomyth in the LEGO Universe. I Rebecca C. Hains og Sharon R. Mazarella. *Cultural Studies of LEGO. More than just bricks*, 97–121. Palgrave Macmillan, Cham.
- van Gorp, Baldwin 2007. The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication*, 57(1), 60–78.
- Weldes, Jutta og Rowley, Christina. 2015. So, how does popular culture relate to world politics? I Federica Caso og Hamilton, Caitlin (red.). *Popular Culture and World Politics. Theories, Methods and Pedagogies*, E-International Relations Publishing.

Wessinger, Catherine 2000. *How the Millennium Comes Violently: From Jonestown to Heaven's Gate*. Seven Bridges Press, New York.

ABSTRACT

This article examines how religion is represented in two high-profiled TV-shows from 2019. With basis in news studies and framing theory, I argue that established and well-known notions about religion as a motivator for violence are used actively in the analysed TV-shows. The main point of the article is that these representations of religion function as a resource for effective storytelling. By using images and connections the audience already know from the news media, these stories come across as more credible and can be told without spending too much time on explanation. The article shows that although such use functions as an effective narrative device, it also entails oversimplification and generalizations of various phenomena connected to religion. In this way popular media play together with news media in reproducing and maintaining stereotypical and simplified notions about religion.

Keywords: Religion and popular culture, framing, radicalization, cults, TV-series